

Kvinnor och neoklassisk ekonomisk analys

*Mer empirisk forskning
propagerar Shirley Dex för i detta inlägg i debatten
om den neoklassiska ekonomin och kvinnorna.*

*Hon behandlar samma teoriutveckling som Jonung/Persson-Tanimura, "den
nya hushållsekonomin" och "humankapitalteorin", men
är betydligt mindre positiv: teorierna vilar på falska eller
diskutabla antaganden, hävdar hon.*

Ökningen av kvinnor i arbetskraften efter andra världskriget har kommit ekonomer att uppmärksamma deras position på arbetsmarknaden. Ekonomiska läroböcker om arbetsmarknaden började vid slutet av 1970-talet inkludera avsnitt om kvinnor under rubriken arbetskraftsutbud (Rees, 1973) och gradvis har ämnen av vikt för kvinnor utökats till att täcka diskriminering och även barnomsorg (Rees och Hammermesh, 1984). Läroböckerna återspeglar den växande mängd av enskilda forskningsrapporter vilka ägnat sig åt ämnet kvinnlig arbetskraft, speciellt i USA men även i europeiska länder. Det verkar som om behandlingen i läroböckerna förutsätter att frågor rörande kvinnors sysselsättning lyckligt och väl kan rymmas inom den neoklassiska ekonomins ram.

Den här artikeln ifrågasätter om neoklassisk ekonomi helt och hållet är lämplig i detta sammanhang, en fråga som Amsden (1980) tidigare helt kort behandlat. Den neoklassiska analysens styrka ligger i behandlingen av ämnen som inbegriper marginella förändringar eller som rör helt individuellt beslutsfattande. Kvinnors sysselsättning väcker emellertid frågor rörande stora sociala och ekonomiska förändringar och gäller en beslutsprocess som i sig är icke-individuell då den sker gemensamt inom hushållen. Man kan inom den neoklassiska ekonomin kartlägga en hel serie ansträngningar för att möta dessa utmaningar, dock medger inte dennas grundlägg-

gande begrepp ett tillfredsställande arbete med de här frågorna.

Nedan kommer ett antal av arbetsmarknadsanalysens traditionella frågor att granskas. Den neoklassiska behandlingen av kvinnors arbetskraftsutbud, kvinnors relativa lön samt deras yrkesval kommer att undersökas. Det finns mycket som talar för att framställningarna inte ger full rättvisa åt kvinnors arbetsmarknadsposition, i en del fall är angreppssätten inte heller helt och hållet förenliga med den neoklassiska teorin i sig. Relativt lite uppmärksamhet har ägnats den stora frågan om varför kvinnor i så stort antal över tidens lopp har anslutit sig till arbetskraften eller varför de har valt att arbeta deltid. Det neoklassiska tänkandet är speciellt svagt när det gäller att förklara ekonomiska förändringar av den här storleksordningen. Naturligtvis hjälper ekonomiska variabler till att förklara en del av förändringarna, men de visar inte deras fulla räckvidd.

Artikeln vill i stället förespråka ett ekonomisk-analytiskt synsätt genom vilket frågor kring kvinnors sysselsättning, ja, faktiskt vilket annat ämne som helst, kan behandlas mer korrekt. Hellre än att använda det neoklassiska, abstrakta, teoretiserandet, som baserar sig på antaganden om individens rationalitet och brukar data enbart för att testa redan givna tankegångar, förespråkar jag här ett synsätt som sätter empiriskt arbete i första rummet. Empiriska studier av kvinnors sysselsättning borde ligga till

grund för framställning av teorier med verklighetsförankring. Sociologer och institutionella ekonomer är bekanta med sådana synsätt och även andra grupper har aktivt förespråkats dem, tex Institutionen för tillämpad ekonomi vid universitetet i Cambridge (Labour Studies Group, 1985). Detta försök till teoretisering är trögt och innebär noggranna studier med komplicerade slutsatser, men den rika förståelsen man får ger lön för mödan. Sådana kvaliteter borgar dock inte för popularitet, särskilt inte när eleganta neoklassiska rapporter kan slängas ihop i en handvändning.

Arbetskraftsutbudet

Den traditionella analysen av tillgången på tid använder det neoklassiska standardmättet *indifferenskurva* för att undersöka en individs hypotetiska tidsallokering mellan arbete och fritid. Fritid används i det här sammanhanget som en beteckning på all tid annan än den som används till avlönat arbete. Emellertid är denna beteckning ett underligt, manligt val. Om kvinnors arbete hade varit det studerade ämnet när de neoklassiska teorierna utvecklades skulle det vara svårt att tänka sig att "fritid" hade förknippats med icke-marknadsanknutna hushållssysslor, som tar så mycket av kvinnors tid.

Analysen fortskrider med att ta unisex-individen som beslutsfattande enhet. Som alltid förutsätts individen vilja maximera sin nytta, samtidigt som han nödgas inse att dygnet endast har tjugofyra timmar att fördela. Den förvärvsarbetandes preferenser kan införlivas i så måtto att individen väger sin värdering av arbetet mot fritiden, detta bestämmer sedan läget och formen på indifferenskurvan eller nyttofunktionen. Den optimala allokeringen uppnås genom att sammanföra den förvärvsarbetandes preferenser med de restriktioner individen möter i och med att lönenivån är exogent fastställd. Denna grundläggande struktur kan sedan användas till att introducera variationer och komplikationer, som medger förutsägelser om den effekt som förändringar

av lönenivå, ändringar av skattenivå eller -struktur, ökning av levnadsstandard eller inkomst av kapital och så vidare, har på individen.

Med den här modellen som utgångspunkt kan vi vänta oss att följden av en löneökning (eller skattesänkning) får en av två effekter. Den sk substitutionseffekten blir en följd av det relativa priset på fritid och arbete nu har förändrats och normalt kan vi vänta oss att en förändring uppstår i riktning mot den aktivitet som antingen blivit billigare eller mer lönsam – i detta fallet arbetet. "Inkomst"effekten kan ha motsatt verkan: ökningen av lönenivån har reellt givit individen högre inkomst för samma arbetsinsats och vi kan vänta oss att en högre inkomst förmår människor att öka sin fritid och minska sin arbetstid.

På basis av detta resonemang tenderar ekonomer att vänta sig en bakåtlutande utbudskurva hos individerna. Detta innebär att förhållandet mellan lönenivån (priset på arbete) och mängden producerade timmar är sådant att vid låga lönenivåer kommer de att vara positivt relaterade och öka tillsammans. Vid högre lönenivåer kommer individerna att börja minska sina arbetstimmar och få mer fritid då inkomsteffekterna uppväger substitutionseffekten. Varje ytterligare inkomst av kapital som ges åt en individ förväntas få liknande inverkan som inkomsteffekten och minska antalet arbetstimmar. Ekonomer väntar sig följaktligen att en individs beslut om att arbeta eller inte baserar sig på två huvudvariabler: lönenivån och nivån på inkomst av kapital, men i kombination med preferenser.

Mäns arbetskraftsutbudsfunktioner var de första att mätas empiriskt med användande av data om arbetstimmar och med enkla modeller kända som "ekvationer i reducerad form", som skattades genom sedvanlig "minsta kvadrat-metods" regressionssteknik.¹ Merparten av detta arbete utfördes av amerikanska ekonomer och återfinns i Cain och Watts (1973).

När kvinnor började uppmärksammas behandlades de på samma sätt, men då kvinnors sysselsättningsnivå ansågs vara mycket lägre än mäns, beräknades arbets-

Lenke Rothman, I väskan, objekt 1982

kraftsutbudsfunktionen för kvinnor i två steg: för det första utifrån om de deltog i arbetskraften eller inte och för det andra – om de arbetade – så skattades deras arbetstimmar med hjälp av regression mot liknande variabler som använts när man studerade männen. På det hela taget var skalan och värdena på kvinnors arbetskraftsutbudselasticitet större än mäns. En del betydande förändringar gällande arbetskraftsutbudsberäkningar har inträffat sedan slutet av 1960-talet och de finns väl dokumenterade i Heckman et al (1981), Greenhalgh och Mayhew (1981) samt Brown (1982). Det fanns också en allmän önskan om att förbättra data och överbrygga skillnader mellan resultaten från tvärsnitt- och tidsserieundersökningar.²

Ett större antal personliga preferensvariabler lades in i de ekonometriska, dvs ekonomiskt-statistiska, modellerna. Dessa har i hög grad förbättrat lämpligheten av så-

dana modeller. De här nya variablerna har i så stor utsträckning accepterats att en del undersökningar nu som standard listar variabler vilka kom till i samband med studier av kvinnors arbete och hushållsbeslutsmodeller: "Dessa preferenser skattas med hjälp av personliga karakteristika och familjeomständigheter, så som barns antal och ålder, utbildning, hälsa och ras." (Greenhalgh och Mayhew, 1981, 46.) Variabler som barns ålder etc, är bara allmänt förekommande i modeller som visar kvinnors arbetskraftsutbud. Denna utveckling tacklar emellertid inte den mer fundamentala frågan att kvinnors beslut om sitt arbetskraftsutbud är en del av beslutsprocessen inom hushållet snarare än rent individuell. När man betraktar hushållen som beslutsfattande enheter måste hela grunden för den neoklassiska modellen ses över på nytt. Här nedan kan vi mer i detalj undersöka detta förlopp.

Beslutsfattande inom hushållet

Hela grunden för det neoklassiska arbetskraftsutbudstänkandet har tagits upp till granskning sedan kvinnor på allvar börjat betraktas som beslutsfattare. Som vi har sett har mycket av den tillämpade analysen *den individuella beslutsfattaren* som bas. Det finns många anledningar till varför detta är otillfredsställande för både gifta kvinnor och gifta män vilka utgör den största delen av den arbetande befolkningen. Försök till förbättring av modellerna genom att beakta beslutsfattande inom hushållen har, jämsides med hänsynstagande till kvinnors arbete, börjat uppträda.

Hunter och Robertson (1978) noterade det otillfredsställande i koncentrationen på individen (s 16–17):

De flesta beslut angående arbete baserar sig på den individuella arbetaren som relevant beräkningsenhet... Den inkomst vi har, är, för de flesta av oss, hushållsinkomst, och både det sätt på vilket vi erhåller den och sättet vi spenderar den på är hushålls- snarare än individuella frågor. Även om det är vanligt att diskutera levnadsstandard och löner i relation till individuella inkomster så borde den egentliga enheten vara hushållet snarare än individen.

Icke desto mindre har den individuella beslutsfattaren utgjort – och utgör fortfarande – mycket av den neoklassiska analysens ryggrad, förmodligen därför att koncentrationen på individens beslut innebär att komplicerade interaktionseffekter mellan olika individers beslut kan ignoreras. Skulle interaktioner tänkas uppstå skulle modellernas resultat inte kunna betraktas som, eller garanteras vara, givna.

En studie av det ekonomiska tänkandets historia om den grundläggande beslutsfattande enheten inom ekonomin visar att det här råder stor förvirring. Vi kan hitta många exempel på termen "hushåll" vilka daterar sig så långt tillbaka som till Walras och Marshall (1800-talets senare hälft), men detta betyder inte att beslutsfattandets sanna natur erkändes och införlivades med den ekonomiska teorin. Roston (1983) har dokumenterat en del av förvirringen och visar att termer som "individuellt besluts-

fattande" och "hushållsbeslut" har använts alternativt. Vilken term som än har använts så är det helt klart alltid en individ som har analyserats. Användningen av termen "hushåll" har blivit något av en dimridå och dess tillämpning har hjälpt till att dölja försummelsen av faktiska hushåll under generationer av ekonomisk analys. På intet sätt har dåtidens ekonomer tagit itu med problemet om ömsesidiga eller gemensamma beslut inom hushåll. Addison och Siebert (1979) beskriver Gary Beckers "nya hushållsekonomi" som något som har ett hushåll som sitt centrala begrepp; eftersom denna är en av de nya utvecklingarna inom arbetsmarknadsekonomin är det värt att bedöma hur långt Becker har sträckt sig när det gäller att erkänna interaktionseffekterna vid mäns och kvinnors arbetskraftsutbud eller konsumtionsbeslut.

En serie tillämpningar av "den nya hushållsekonomin" återfinns i Levy-Garboua (1979) och Gronau (1973) och en översikt finns med i Joseph (1983). De analyser av hushållsbeslut som dessa modeller innehåller har setts som ett bidrag till analyserna av arbetskraftsutbudet och de vilar på Beckers (1965) teori om ekonomisk tidsallokering mellan olika alternativ. Teorin betraktar hushållen som en produktionsenhet och den föreslår att vi ser konsumtionsbeslut som något som fattas för att ge människor tillfredsställelse. En mängd aktiviteter kan bidra till nytta och dessa aktiviteter kräver insats av tid eller andra produkter. På det här sättet ser teorin aktiviteterna som avkastning av en produktionsprocess eller produktionsfunktion, där insatserna är tid eller varor, dock är det den erhållna tillfredsställelsen som är den yttersta produkten. För att ta ett specifikt exempel: en familj överväger att producera barn, antingen en viss kvantitet barn eller barn av en viss kvalitet. Barn är avkastningen av denna produktionsprocess och de ger sina föräldrar tillfredsställelse. Insatserna blir en rad konsumtionsvaror – till exempel blöjor, mat, leksaker, husrum, etc – och en tidsinsats i form av barnavård från åtminstone en förälder, eller kanske delad tidsinsats. Den tid som åtgår till barnavård

kommer att begränsa den tillgängliga arbetstiden för föräldern i fråga.³

Utifrån denna struktur är det möjligt att tillämpa ekonomers teknik för att beräkna den optimala allokeringen av tid och konsumtionsvaror för de olika hushållsmedlemmarna på varje särskild produktionsnivå, och härav följer andra förutsägelser. Om vi betänker kostnaderna för insatserna så höjer en lönenivåökning de relativa priserna (eller "opportunity costs") på tidsintensiva aktiviteter och detta kan förväntas orsaka ett utbyte av tidsbaserade aktiviteter i hushållet som gör att människor arbetar längre på marknaden. Följaktligen ser vi länken mellan arbetskraftsutbudsbeslut och konsumtionsbeslut. Skillnaden i lönenivå mellan könen leder teorin till förutsägelser om att den nödvändiga tidsinsatsen i hushållet troligen görs av den partner som har den lägsta inkomsten. Inte helt överraskande är detta vanligen kvinnan. En mer omfattande översikt av förutsägelsena och resultaten för kvinnor ur detta perspektiv återfinns i Kahne och Kohen (1975).

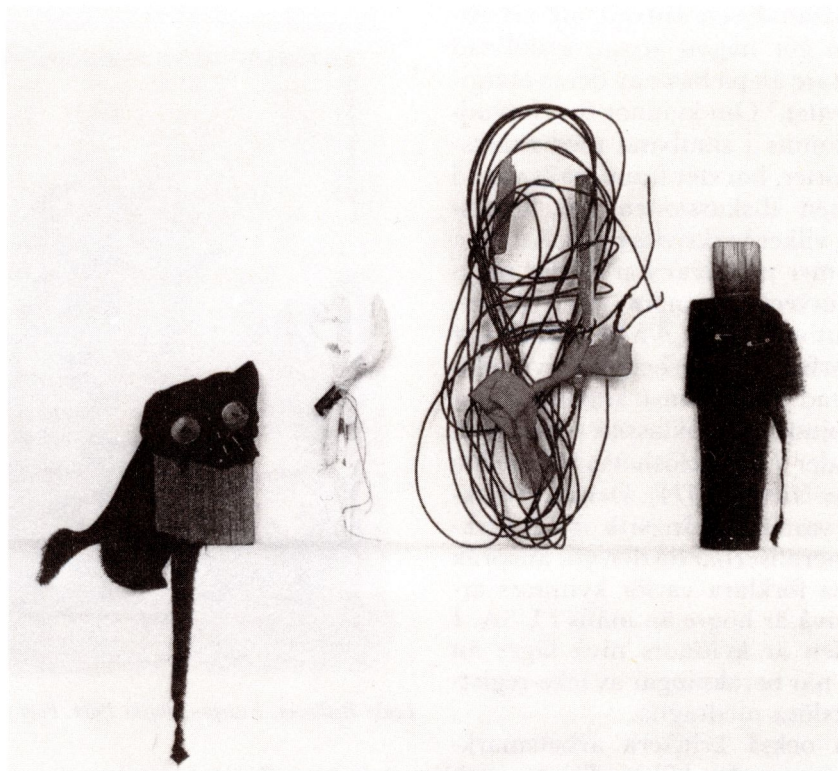
Denna ganska nya inriktning har fördelen att hushållet behandlas som en beslutsfattande enhet, dock genom att tidigare problem kringgås. Hushållet ses nu som ett företag vilket producerar olika artiklar och där samtliga hushållsmedlemmar deltar i produktionsprocessen. I den här modellen är kvinnor precis lika viktiga som män, vilket är ett framsteg gentemot tidigare uppfattningar, men det sätt på vilket makarna kommer fram till beslut och den potentiella interaktionen mellan mäns och hustrurs beslut har antingen ignorerats eller trivialiserats. Det finns en insikt om att den tid som en partner använder till hushållsarbete medför en lika stor minskning av den tid som finns tillgänglig för arbete, eller tvärtom, men den orsaksmekanismen är antagen och man kan anföra andra argument. Det är inte nödvändigtvis så att kvinnors lägre lön på marknaden är orsaken till att de svarar för insatserna av hushållsarbete i hemmet; det kan lika gärna vara så att kvinnor föredrar att utföra hushållsarbete och därför måste acceptera en lägre marknadslön i och med att de låter sin yrkes-

skicklighet minska i värde genom att inte arbeta; alternativt kan det vara som Humphries (1977) hävdade: att hålla kvinnor hemma är en strategi för att öka mäns arbetsmarknadslöner, och så vidare.

Det positiva med Beckers nya hushållsekonomi är att den överensstämmer med fakta om arbetsmarknadsdeltagande, men den ger oss långt ifrån någon tydligt förklarande teori med en orsaksmekanism som visar kvinnors och mäns relativa löner eller gemensamma hushållsbeteende. Som bäst illustrerar teorin till en del ett inbördes sammanhang i de löne- och specialiseringsmönster som uppträder. Detta är med ekonomers mått mått en "black box"-teori.⁴ Den är ett framsteg i och med att den erkänner kvinnors nödvändiga roll i raden av hushållsbeslut. Beslutsfattande inom hushållen har på senare tid också beaktats av Blundell och Walker (1982) och Blundell (1983), men det *samråd* som ligger i beslutsfattandets natur har inte riktigt fångats upp av dessa bidrag; man kan misstänka att det aldrig till fullo kommer att tillgodoses inom en i huvudsak individualistisk struktur.

Frågan om varför kvinnors sysselsättningsnivå har ökat så markant efter andra världskriget i industrialiserade länder har, jämfört med när det gäller att beräkna deras sysselsättningselasticitet, kommit i andra hand. I tidiga amerikanska studier över kvinnors sysselsättningsnivå uppstod skilda resultat i tvärsnitts- och tidsseriemodeller, och några studier försökte förena dessa resultat, tex Mincer och Polachek (1974). Med både tvärsnitts- och tidsseriemodeller är det möjligt att visa att en del ekonomiska standardvariabler har haft en positiv effekt för kvinnors ökade sysselsättning. Kvinnors potentiella inkomster har tex ökat under efterkrigsperioden, delvis beroende på ökade kvalifikationer i utbildning eller "humankapital" och sedan genom att de ackumulerats med ökad arbetslivserfarenhet. Kvinnors inkomster har också ökat jämfört med mäns. Under 1950- och 1960-talen, tex, medförde perioder av tillväxt i Storbritannien en efterfrågeuppgång på kvinnlig arbetskraft. Dessa variabler förklarar emellertid inte på långt när

Lenke Rothman, Fetischer mot onda ögon, blandteknik 1984. Foto Johan Fogelquist

hela ökningen.

En del viktiga demografiska förändringar har också bidragit till kvinnors ökade sysselsättningsnivå. Ända tills nyligen pekade trenderna på tidiga äktenskap, tidiga barnafödslar och mindre familjer, så att kvinnors traditionella uppgifter som barnavårdare avslutades tidigare än vad som var brukligt. En del ekonomer må hävda att demografiska förändringar förorsakas av ekonomiska, men hittills har ingen övertygande modell för sådana förändringar framkommit. Joshi m fl (1985) visar att en ansamling av ekonomiska och demografiska förändringar inte förklarar hela tillväxten av kvinnors sysselsättning i Storbritannien. Ekonomiska analyser förklarar således bara delvis denna monumentala förändring.

Lönenivåer och löneskillnader

Enligt ekonomiska analyser bestäms lönen för individer eller grupper på arbetsmark-

naden. De två krafterna utbud och efterfrågan på arbete möts på denna tänkta marknad och likställs genom att priset – i det här fallet lönenivån – får variera. Utifrån denna struktur gäller de frågor ekonomerna ställer till komponenterna utbud och efterfrågan på arbete. Om komponenterna kan specificeras, så blir lönenivåerna förutsägbara. I praktiken blir det emellertid ofta frågan om att arbeta sig bakåt ifrån de löneskillnader som man kan se existerar till varför de är som de är. De bestämmande faktorerna utbud och efterfrågan ger vid varje given tidpunkt svar på löneskillnadernas "varför". Enligt det ortodoxa ekonomiska tänkandet är det individuella beslutsfattare som reglerar ekonomernas tillgångs- och efterfrågefunktioner.

Det är först värt att notera hur olämplig marknadsanalysens kärna är när det gäller behandlingen av kvinnors arbete. (Det förekommer naturligtvis massor av teoretisk och empirisk kritik emot denna kärna även av andra anledningar.) Traditionellt har ar-

betsmarknadsanalysen antagit att arbetsköparen inte gör någon annan åtskillnad mellan arbetare än på basis av deras marginalproduktivitet.⁵ Om kvinnor överhuvudtaget har nämnts i samband med arbetsmarknadsteorier, har det framförallt varit i samband med diskussionen om arbeidskraftsutbud, vilket beskrivits ovan. Att man tar kvinnor mer på allvar har därför medfört en ny utveckling inom vetenskapen, speciellt på utbudssidan. Å andra sidan har synen på efterfrågan på arbete förblivit relativt oförändrad. En del ansträngningar har gjorts att erbjuda en neoklassisk teori angående skillnader i arbetslöshetsnivå mellan könen, t ex av Niemi (1974). Denna utveckling har inte vara framgångsrik och är verkligen inte generaliserbar då den gör anspråk på att kunna förklara varför kvinnors arbetslöshetsnivå är högre än mäns i USA. I Storbritannien är kvinnors nivå lägre än mäns, också när beräkningar av icke-registrerade arbetslösa medtagits.

Man kan också kritisera arbetsmarknadsanalyser inom den här traditionen och se dem som ofullständiga, då de inte klarar av att förklara de bestående löneskillnaderna mellan manliga och kvinnliga arbetare. Inom denna traditionella syn på arbetsmarknaden har löner spelat en stor roll i egenskap av prismekanismer vilka rör sig upp och ned för att bringa tillgång och efterfrågan i jämvikt. Inkomstskillnader mellan arbetare på samma produktivetsnivå kan förväntas försvinna över tid genom konkurrenskrafterna. I och med att arbetsgivarna föredrar billig arbetskraft höjs nämligen lönerna genom ökad efterfrågan på dessa billiga arbetare. Det faktum att arbetsgivare antas ha unisexinställning borde alltså innebära att könsskillnader, när arbetare ligger på samma produktivetsnivå, inte skulle kunna bestå – om de någonsin existerat. När vi tittar närmare på löneskillnaderna, finner vi emellertid att kvinnors medelinkomst ligger mycket under mäns i samtliga länder, där sådana data finns tillgängliga. För manuella arbetare i Storbritannien 1983 var kvinnors inkomst i proportion till mäns 63% och i USA var den 1976 58%. Nivån för icke-manuella

Lenke Rothman, *I varpen*, objekt 1984. Foto Per Bergström

arbetare i Storbritannien var 60%. Vad mer är, dessa skillnader visar sig ha en lång historia.

Enligt den vedertagna teorin kan bestående löneskillnader mellan grupper av arbetare bero på tre saker: antingen har arbetare olika produktivitet och är därför inte jämförbara eller också kan de ha olika utbudspreferenser och väljer alltså lägre eller högre betalda arbeten allt efter preferens, eller så kan marknaden ha en del brister eller monopolelement som hindrar löneutjämning.

Inom den ortodoxa teorin skulle den främsta förklaringen till löneskillnader vara bristfälligheter på arbetsmarknaden. Om monopolelement hindrar kvinnor från att ägna sig åt högre betalda arbeten eller om de är mindre rörliga som arbetare eller har mindre information än män om arbeten, förväntas detta resultera i en lägre genomsnittslön. Löneskillnaden mellan könen antogs emellertid vara för stor för att kunna förklaras av marknadsbrister och andra orsaker har undersökts. Dessa alternativa förklaringar, nämligen beaktandet av "humankapital" och diskriminering på

marknaden, har utvecklats i en sådan omfattning att de nu nästan blivit vetenskapsgrenens underavdelningar.

Teorin om humankapital har ägnats åt att titta på i hur stor utsträckning löneskillnaderna kan förklaras av produktivitetsskillnader mellan män och kvinnor samt i hur hög grad dessa skillnader kan förklaras av mäns och kvinnors preferenser för olika jobb. Teorin om humankapital har utvecklats till en komplicerad ekonomisk utbuds-teori.⁶

Diskrimineringsteorier koncentrerar sig på efterfrågesidan och undersöker i hur stor utsträckning arbetsgivare föredrar manlig arbetskraft.⁷ Gary Becker har spelat en grundläggande roll inom båda dessa teoriutvecklingar och amerikanska ekonomer har utfört det mesta empiriska arbetet. Allteftersom de här områdena har utvecklats har en del meningsskiljaktigheter uppstått dem emellan.

Humankapitalmodeller har använts för att försöka förklara bestående löneskillnader mellan män och kvinnor. De kvarvarande oförklarade klyftorna tillskrivs diskriminering. Fler och fler så kallade produktivetsrelaterade variabler har över tid inkluderats i modellen och antalet förklarade variationer har ökat. Följaktligen har det resterande antalet som tillskrivs diskriminering sjunkit.

Stora ansträngningar har framför allt lagts ned på att studera avbrotten i kvinnors arbete. Tiden för barnafödande utanför arbetsmarknaden gör att kvinnor förlorar arbetslivserfarenhet och tjänsteår, vilka är viktiga element i humankapitalmodellen, även yrkesskickligheten anses minska. Mincer och Polachek (1974) och Polachek (1975) hävdade vidare att utsikterna till framtida avbrott i arbetet skulle sänka kvinnors motivation att satsa på vidare yrkesutbildning. Lägre lönetillväxt före avbrotten antogs alltså uppstå för kvinnor som väntade sig avbrott i arbetet.

Allt eftersom bättre data om kvinnors arbete blivit tillgängliga från längdstudier har mer precisa mått på dessa effekter inkluderats i humankapitalmodellerna (Corcoran, 1979; Corcoran och Duncan, 1979).

Dessa mer noggranna studier lämnade emellertid allttjämt oförklarade klyftor mellan mäns och kvinnors löner och kvinnor föreföll få mindre tillbaka från satsningar på utbildning än män. Från studier över amerikanska kvinnor stod det även klart att de kunde gottgöra sin löneförlust efter avbrott för barnafödande. Mincer och Ofek (1982) erbjöd en neoklassisk förklaring till återställandet eller gottgörandet av kvinnors löner och lönetillväxten efter återkomsten. De föreslog att återuppbyggandet av tidigare undergrävd yrkesskicklighet är mer effektivt än att konstruera nytt humankapital. Det kostar därför mindre att återställa humankapital än att bygga det. Arbetsmarknadsavbrottens långsiktiga effekter är mycket mindre än de kortsiktiga. De tillämpade emellertid inte detta resonemang på en del av de tidigare resultaten. Om den mesta tillbakagången i yrkesskicklighet etc som härrör från arbetsmarknadsavbrott snabbt kan repareras, skulle säkerligen inte kvinnor förväntas skjuta upp satsningar på vidare yrkesutbildning tills avbrotten var över. Och om de långsiktiga kostnaderna för avbrotten är små, innebär det att tillbakagången endast förklarar en liten del av löneskillnaderna mellan män och kvinnor – säkerligen mindre än vad man hade trott.

Ansträngningarna att få neoklassisk teori att förklara nedanstående löneskillnader mellan könen förefaller allt mer tilltrasslade och rör sig snarare bort ifrån en förklaring än närmar sig en. Mincers och Ofeks komplicerade förklaringar resulterar i inkonsekvenser i ljuset av tidigare förklaringar angående kvinnors lägre avkastning från investeringar i humankapital och deras lägre investeringsivå. Härvarn har inte retts ut och de oförklarade löneklyftorna består. Corcoran, Duncan och Ponza (1983) har, utanför den neoklassiska strukturen, givit alternativa och mer konsekventa förklaringar till samtliga fakta.

Jämsides med denna utveckling är det värt att notera att humankapitalmodeller också komplicerats på andra sätt. Fler variabler som gör anspråk på att representera produktivitetsdifferenser mellan könen har

inkluderats (Filer, 1983). När det gäller att inkludera "preferens" faktorer såsom preferenser för olika yrkesroller eller val av högskoleämnen (Daymont och Andrisani, 1984), börjar emellertid modellerna närma sig tautologin; det vill säga, de tenderar att som oberoende produktivitetsvariabler försöka inkludera sådana skillnader som de avsåg att förklara. Sådana modeller ställer ett antal kausalitetsproblem i förgrunden. Är det så att kvinnors lägre inkomst orsakas av lägre satsning på humankapital eller orsakar de lägre inkomstmöjligheterna dem att investera mindre i humankapital? Orsakar likaså deras preferenser för hemmarollen lägre produktivitets- och lönenivåer (oberoende av arbetsmarknadsavbrotten) eller innebär de lägre förtjänstmöjligheterna att kvinnor föredrar hemmarollen framför yrkesrollen?

Sådana här kausalitetsproblem är svåra att reda ut. Det kan vara så att motsättningarna har betonats alltför mycket, eftersom kvinnorna idag helt klart väntar sig att kunna kombinera yrkes- och hemmarollen. Vad som emellertid inte är acceptabelt är att välja ett av dessa orsakssamband utan att testa det mer noggrant, vilket många neoklassiska modeller har tenderat att göra. Vanligtvis har man förutsatt en oberoende preferens för hemmarollen hos kvinnor. Agassis (1982) empiriska arbete om kvinnors attityder till yrkes- och hemmarollen utmanar en del av dessa enkla antagandens klumpiga karaktär och följaktligen även modellernas kausalitet.

Allt eftersom mer och mer av löneskillnaden har påståtts kunna förklaras av de här så kallade produktivitetsnivåvariablerna har en del av de mer nitiska amerikanska neoklassiska ekonomerna föreslagit att diskriminering av kvinnor är ett överflödigt begrepp. De tycks tro att hela skillnaden slutligen kommer att kunna förklaras av fler och bättre produktivitetsmått (Polachek, 1975, Daymont och Andriasani, 1984). Eftersom en differens emellertid återstår att förklara, varför försvaras tilliten till humankapital- och neoklassiska modeller så ihärdigt? Varför har på liknande sätt diskriminering blivit så impopulärt?

Man kan misstänka att det mer har att göra med i vilken utsträckning dessa ekonomer ansluter sig till eller tar avstånd från amerikanska politiska program rörande diskriminering, än om ren teori. Man kan emellertid notera att diskrimineringsbegreppet blir ganska ohanterligt i en modell som rör individuellt maximeringsbeteende. Även om Becker, som inte på något sätt kan ses som anti-neoklassisk, har inkluderat det som en "smak"faktor, är det ett ganska klumpigt tillägg till en elegant konstruktion, där ett fåtal ekonomiska standardvariabler förklarar en hel del. Vi måste förutsetta att Becker nu har tagit avstånd från sitt intresse för diskriminering med anledning av han nu är motståndare till att inbegripa "smak"variabler i ekonomiska modeller (Becker, 1979). Nu förefaller han tro att "smak" är ett uttryck för att inga förklaringar ännu har hittats.

Beckers (1957) erkännande av diskriminering mot kvinnor och andra minoritetsgrupper och hans försök att införliva detta i ekonomiska modeller var på sin tid ganska revolutionerande. Min åsikt är att diskriminering fortfarande är i högsta grad relevant när det gäller att förstå kvinnors sysselsättning. Därmed inte sagt att detta är hela förklaringen till skillnaderna mellan könen. Det faktum att hårdnackade neoklassiska ekonomer hellre skulle vilja vara utan begreppet, kommer till slut att innebära att de har mindre att bidra med till vår förståelse av kvinnors förvärvsarbete. Deras föreställning om att den ekonomiska forskningen är tillräcklig utan begrepp som diskriminering och även segmentering⁸ kommer att visa sig vara missriktad tillförsikt eller förmätenhet.

Yrkesval

Innan vi lämnar humankapitalteorin kan vi notera att den även tillämpats på yrkesvalsprocessen. Det här tillämpningsområdet är särskilt viktigt för kvinnor. Ingivelsen att undersöka kvinnors yrkesval har kommit från insikten om att lön är nära förenat med yrke och att kvinnors lön till stor del är låg, därför att de för det mesta segregeras in i låglöneyrken. Neoklassiska ekonomer har

tillämpat humankapitalteorin på kvinnors yrkesval och åberopat att det är kvinnors preferenser för olika yrken som till stora delar förklarar både deras låga inkomster och yrkessegregeringen.

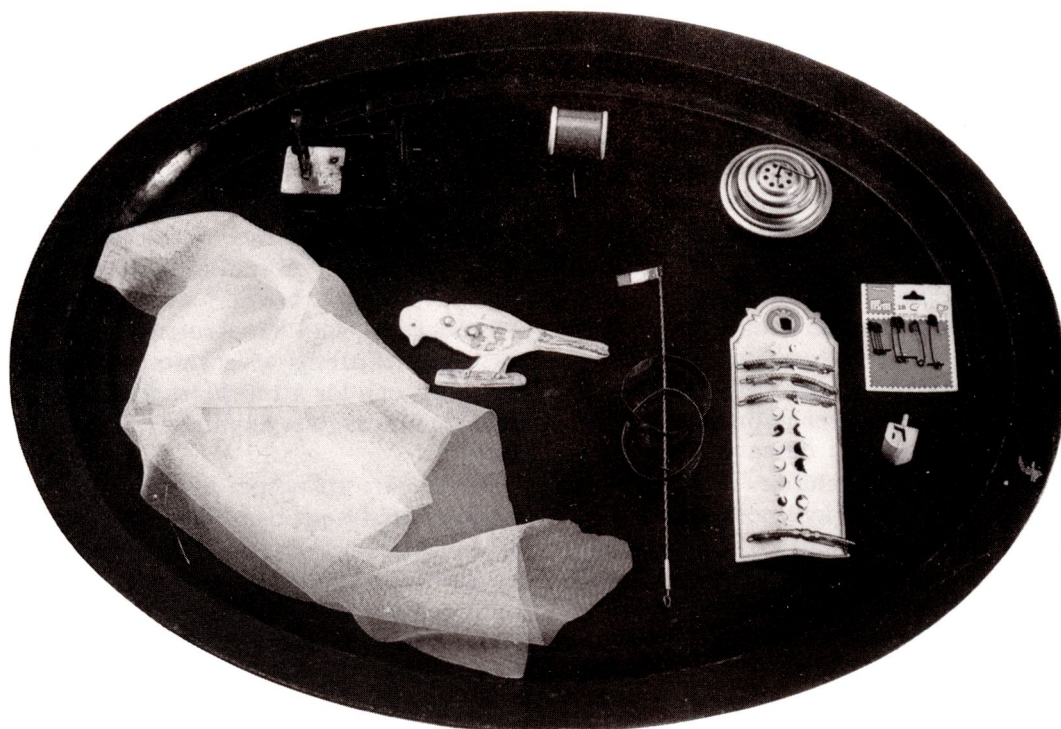
Individer förmodas välja yrken i avsikt att maximera sin livstidsinkomst med utgångspunkt från investeringsnivån på studier och yrkesutbildning. De kan också tänkas balansera varje yrkes fördelar genom att vara beredda på lägre lön för förbättrade villkor, eller omvänt, högre lön som kompensation för smutsigt eller farligt arbete. Även om det här systemet har använts i stor omfattning stämmer det inte alltför väl med fakta om inkomstskillnader mellan yrken. Vi skulle kunna vänta oss att samtliga inkomstskillnader mellan yrken kunde förklaras i termer av humankapitalets krav och som kompensation för nackdelar, men så är inte fallet.

Polachek (1976, 1985) har kommit med en neoklassisk förklaring till varför kvinnor hamnar i kvinnoyrken. Han föreslog att

kvinnor väljer att gå in i yrken som ger den lägsta inkomstförlusten vid frånvaro. Kvinnor antas därför dras till de yrken där yrkesskickligheten förlorar minst i värde vid frånvaro från arbetskraften. Eftersom alla kvinnor kan förmodas planera att vara frånvarande vid barnafödelse och för vård av barn förväntas de oproportionerligt välja dessa arbeten med låg värdeminskning. I sak betyder detta att kvinnor kommer att välja "kvinno"- och inte "mans"yrken. Polachek antyder att yrken skiljer sig åt i samma utsträckning som de "bestraffar" frånvaro från arbetskraften och han visade på en del empiriskt arbete vilket skulle stödja hans slutsatser.

England (1982) har ifrågasatt rationaliteten av Polacheks teori. Hon påpekar att ingenstans förklarar Polachek varför kvinnor kommer att välja yrken som ger liten utdelning för erfarenhet. Även om man bara planerar oregelbunden anställning, så är det ett faktum att en högre livstidsinkomst alstras i ett yrke som belönar den lilla

Lenke Rothman, På brickan, objekt 1982. Foto Per Bergström

erfarenhet man trots allt samlar på sig. Det är därför logiskt att kvinnor väljer ett yrke där graden av uppskattning som belönar erfarenhet är större än värdeminskningsgraden som påverkar tiden utanför arbetet. England drar slutsatsen att kvinnor inte maximerar sin livstidsinkomst genom att arbeta i traditionellt kvinnliga yrken. Denna kritik använder den neoklassiska analysens instrument för att kritisera Polacheks påstådda neoklassiska teori och sålunda blottas avsaknaden av neoklassisk förklaring angående kvinnors yrkesval eller deras segregering in i särskilda yrken.

En annan rapport av Beller (1982) har kritiserat Polacheks empiriska arbete där han för att stödja sin position försökte uppskatta kvinnoyrkens värdeminskningsgrad. Beller påpekar att Polacheks teknik enbart skulle kunna ge korrekt uppskattning av värdeminskningsgraden om det inte fanns någon diskrimineringskomponent i det sätt på vilket kvinnor hamnar i särskilda yrken eller om diskrimineringselementet var lika för alla yrken. Om diskrimineringen systematiskt skiljde sig efter yrke skulle Polachek komma att mäta den, och inte värdeminskningen. Man skulle behöva mäns inkomstdata för att visa "rena" uppskattningar av yrkens värdeminskningsgrad, men Polachek använde inte mäns inkomster. Beller hävdar sedan att hennes empiriska arbete tyder på att diskriminering verkligen existerar, trots att det inte är ett direkt test. Polachek (1985) har besvarat denna kritik och i sin tur kritiserat en del av sina kritikers arbeten. England (1985) bemötte också Polachek. Vi behöver inte beakta de tekniska poängerna i dessa diskussioner, men det är värt att notera att den neoklassiska tillämpningens inkonsekvenser gällande kvinnors yrken förblir olösta i dessa debatter. Sålunda kvarstår svagheter i de neoklassiska förklaringarna till kvinnors yrkesval.

Det är även möjligt att kritisera den föreställning om "produktivitet" som är implicit i alla tillämpningar av humankapitalteorier. Det är i huvudsak ett sexistiskt begrepp, eftersom det som produktivt bara räknar de färdigheter marknaden belönar, medan många av de färdigheter som kvin-

nor besitter varken belönas eller erkänns. Till och med när det gäller så kallade berättigade karakteristika angående marknadsproduktivitet är det belastande för kvinnor, om ett sådant kriterium som tjänstetidens längd ligger till grund för befordran eller rekrytering till speciella arbeten. I många arbeten är det inte klart att tjänstetidens längd förhöjer ens produktivitet, därför är antagandet som humankapitalteorin gör att yrkesskickligheten minskar i värde när kvinnor befinner sig utanför arbetskraften inte helt sant. Det finns skäl att anta att humankapital sjunker i värde när arbetare befinner sig i monotona eller stressiga arbeten. Speciellt feminister önskar en genomgripande diskussion om produktivetsbegreppet som är centralt för humankapitalteorin samt för att möjligen upptäcka arbetsgivarens urvalskriterier och på så sätt blotta och utmana de djupt sexistiska antaganden dessa innehåller.

Avslutande kommentar

Att kvinnors arbete inbegripits i den ortodoxa arbetsmarknadsanalysen har utan tvekan haft effekt. Det har lett till att man rört sig bort ifrån den ensidiga koncentrationen på löner. De riktningar som huvudsakligen ägnat sig åt kvinnors arbete är den nya hushållsekonomin, teorin om humankapital och teorierna om könsdiskriminering. Traditionen saknar emellertid inte problem, vilket de nya trenderna tydligt visar: Ortodoxa ekonomiska modeller är som bäst "black boxes"⁹ av mekanismer och processer, som har förorsakat att kvinnors sysselsättning utvecklats på det sätt den gjort, och för att förklara förändringar tycks de ofta endast använda cirkelresonemang.

Det är värt att notera att trots den neoklassiska analysens begränsningar har empiriskt arbete, vilket utförs inom ramen för den här traditionen, kommit fram till en del slutsatser om kvinnors sysselsättning som liknar dem som lanserats inom alternativa teorier (Dex, 1985). Vikten av att bryta kvinnors yrkessegregering har noterats av alla. Dessutom finns det genom den nya

hushållsekonomin en växande insikt om att mäns och kvinnors arbetsmarknadserfarenheter är beroende av varandra och av hemmabaserade aktiviteter. Det faktum att olika traditioner kommer fram till liknande resultat gör att dessa resultat väger mycket tungt. Vi har dock lång väg att gå när det gäller att analysera kvinnors och mäns hela sysselsättningsstruktur innan vi får en genomgripande, dynamisk förståelse av arbetsmarknaden. Troligen kommer många fler begrepp att behöva omvärderas och nya områden kommer att bearbetas; trots att tillväxten av deltidsarbetande kvinnor förmodligen är den mest dramatiska sysselsättningsförändringen under efterkrigstiden har kvinnors deltidsarbete och deltidslönenivåer knappast ännu börjat beaktas.

En del av utvecklingstendenserna ovan kan vi välkomna då de representerar ett mer allvarligt försök att analysera kvinnors arbete, men de kan också kritiserars för avsaknad av förnyelse i och med att de är förenklade tillämpningar på ibland oriktiga teoretiska konstruktioner och vilar på falska eller diskutabla antaganden. Några försök har stupat på djupt rotade föreställningar om t ex yrkesskicklighetens eller produktivitetens natur eller definitionen av yrkeskategorier. Nivån på yrkesskickligheten och kvinnoyrkenas karaktär har föreslagits som

en delförklaring till arbetsfördelningen mellan könen och till kvinnors lägre inkomster, när dessa också utgör en del av innehållet som behöver förklaras. Traditionell arbetsmarknadsanalys borde ändra inriktning och ompröva sina begrepp.

Inom den etablerade ekonomin är de kritiska rösterna fortfarande i minoritet och befinner sig i allmänhet utanför huvudfåran. Den typ av kritik som riktas mot den ortodoxa ekonomiska analysen är emellertid fundamental. Den tar fasta på de "klassiska" istället för på de neoklassiska ekonomiska traditionerna. Det är på något sätt ironiskt att kritiken bygger på den klassiska synen på ekonomi – vi återvänder nu till idéer som gått förlorade allt eftersom ekonomin har "utvecklats". Kritikerna vill flytta den ekonomiska analysens fokus bort ifrån den neoklassiska traditionens partiella analys till att gälla hela det ekonomiska systemet. Det hävdas att man inom arbetsmarknadsanalysen borde föra samman avlönat och oavlönat arbete, statsinblandning samt en teori om arbetskraftens sociala reproduktion. En del steg håller på att tas i den här riktningen, men de är preliminära och möts av majoritetens opposition, vilket är att beklaga.

*Översättning: Ann-Britt Lökvist
Ingrid Holmquist*

NOTER

- 1 Observationer av två variabler kan prickas in som punkter i ett tvådimensionellt koordinatsystem och en rät linje kan läggas genom punkterna så att avstånden mellan punkterna och linjen (mätt i kvadrat och summerat) blir så litet som möjligt. På så sätt försöker man skaffa en proportion mellan de båda variablerna som uttrycker ett samband. Motsvarande kan göras med fler än två variabler med hjälp av geometri och algebra i fler dimensioner.
- 2 Mer realism införlivades också genom hänsynstagande till icke-linjära budgetrestriktioner. På det hela taget syftade detta till att

förbättra beräkningarna av mäns arbetskraftsutbud, särskilt i avsikt att undersöka skatteeffekterna på mäns arbete. En annan strukturell utveckling har varit beaktandet av marginallönerna som endogena, vilket de är i ett system där beskattning relateras till arbetade timmar. (Marginallönen är den lön man får av ytterligare en timmas arbete; jfr marginalskatt.)

- 3 Om "den nya hushållsekonomin" se också Jonung/Persson-Tanimuras artikel i detta nummer s 7–9.
- 4 En teori eller ett antal teoretiska antaganden som lämnas oförklarade och som man griper

- till som hjälp, ungefär som när matematiker utgår ifrån axiom och ser vad som då händer.
- 5 För en förklaring till begreppet marginalproduktivitet se Åsa Löfströms artikel i detta nummer, not 13.
  - 6 För humankapitalteorin se också Jonung/Persson-Tanimuras artikel i detta nummer s 9.
  - 7 Diskrimineringsteorier behandlas mer utförligt i Åsa Löfströms artikel i detta nummer.
  - 8 Enligt segmenteringsteorin är arbetsmarknaden uppdelad i olika delar, segment, med olika arbetarkategorier i de olika segmenten. Att förflytta sig mellan segmenten är svårt eller omöjligt.
  - 9 För "black box" se not 4 ovan.

LITTERATUR

- Addison T J, Siebert W G, (1979), *The Market for Labor: An Analytical Treatment*, Goodyear Publishing Co, Santa Monica.
- Agassi J B, (1982), *Comparing the Work Attitudes of Women and Men*, Lexington Books, D C Heath, Massachusetts.
- Amsden A H, (1977), *The Economics of Women and Work*, Penguin, London.
- Becker G S, (1957), *The Economics of Discrimination*, The University of Chicago Press, London, Chicago.
- Becker G S, (1965), "A theory of the allocation of time", *Economic Journal*, 75.
- Becker G S, (1979), "Economic analysis and human behaviour" i Levy-Garboua (1979).
- Beller A, (1982), "Occupational segregation by sex: determinants and changes", *Journal of Human Resources*, Vol XVII, No 3, pp 371-92.
- Blundell R W, (1982), "Modelling family labour supply with micro data" Department of Economics, University of Manchester, Manchester.
- Blundell R W, Walker I, (1982), "Modelling the joint determination household labour supplies and commodity demands", *Economic Journal*, 92, pp 351-64.
- Brown C V, (1982), *Taxation and the Incentive to Work*, 2nd edition, Oxford University Press, Oxford.
- Cain G G, Watts H, (eds), (1973), *Income Maintenance Labor Supply: Econometric Studies*, Markham Press, Chicago.
- Corcoran M, (1979), "Work experience, labor force withdrawals and women's wages: empirical results using the 1976 panel of income dynamics", i C B Lloyd, E S Andrews, C L Gilroy (eds), (1979), *Women in the Labor Market*, Columbia University Press, New York.
- Corcoran M, Duncan G J (1979), "Work history, labor force attachment, and earnings differences between the races and sexes", i *Journal of Human Resources*, Vol 14.
- Corcoran M, Duncan G J, Ponza M (1983), "A longitudinal analysis of white women's wages", *Journal of Human Resources*, XVIII, No 4, pp 497-520.
- Daymont T N, Andrisani P J (1984), "Job preferences, college major and the gender gap in earnings", *Journal of Human Resources*, XIX, No 3, pp 408-28.
- Dex S, (1985), *The Sexual Division of Work: Conceptual Revolutions in the Social Sciences*, Wheatsheaf, Brighton.
- England P, (1982), "The failure of human capital theory to explain occupational sex segregation", *Journal of Human Resources*, XVII, No 3, pp 358-70.
- England P, (1985), "Occupational segregation: Rejoinder to Polachek", *Journal of Human Resources*, XX, No 3, pp 44-93.
- Filer R K, (1983), "Sexual differentials in earnings: the role of individual personalities and tastes" *Journal of Human Resources*, XVII, No 1, pp 82-99.
- Greenhalgh C, Mayhew K, (1981), "Labour supply in Great Britain: Theory and Evidence", Hornstein, Z et al (1981), *The Economics of the Labour Market*, HMSO, London.
- Gronau R, (1973), "The intra-family allocation of time: The value of the housewife's time", *American Economic Review*, 63.
- Hammermesh D S, Rees A, (1984), *The Economics of Work and Pay*, 3rd edition, Harper and Row, London and New York.
- Heckman J J, Killingsworth M R, McCurdy T, (1981), "Empirical evidence on static labour supply models: A survey of recent developments" Hornstein, Z et al (1981), *The Economics of the Labour Market*, HMSO, London.
- Humphries J, (1977), "Class struggle and the persistence of the working-class family", i Amsden (1977).
- Hunter L C, Robertson D J, (1978), *Economics of Wages and Labour*, MacMillan, London.
- Joseph G, (1983), *Women at Work: The British Experience*, Phillip Allan, Oxford.
- Joshi H E, Layard R, Owen S, (1985), "Why are more women working in Britain?", *Journal of Labor Economics*, Vol 3, No 1, pp 5147-5176.
- Kahne H, Kohen A I, Hurley D S, (1975), "Economic perspectives on the roles of women in

- the American economy", *Journal of Economic Literature*, Vol XIII, No 4, pp 1249-92.
- Labour Studies Group, (1985) "Economic social and political factors in the operation of the labour market" i Roberts B, et al (eds), (1985) *New Approaches to Economic Life*, Manchester University Press, Manchester.
- Levy-Garboua L, ed (1979), *Sociological Economics*, Sage Publications, London.
- Mincer J, Polachek S, (1974), "Family investment in human capital: Earnings of women", *Journal of Political Economy*, Vol, 82, No 2.
- Mincer J, Ofek H, (1982), "Interrupted work careers", *Journal of Human Resources*, 17, pp 3-24.
- Niemi B, (1974), "The female-male differential in unemployment rates", *Industrial and Labor Relations Review*, Vol 27, No 3, pp 331-50.
- Polachek S, (1975), "Discontinuities in labour force participation and its effects on women's market earnings", C B Lloyd ed (1975), *Sex, Discrimination and the Division of Labor*, Columbia University Press, New York.
- Polachek S, (1976), "Occupational segregation: an alternative hypothesis", *Journal of Contemporary Business*, 5, pp 1-12.
- Polachek S, (1985), "Occupational segregation: a defence of human capital predictions", *Journal of Human Resources*, XX No 3, pp 437-40.
- Rees A, (1973), *The Economics of Work and Pay*, Harper and Row, London, New York.
- Roston M, (1983), "Early neoclassical economics and the economic role of women", Social Science Working Paper, Open University.

SUMMARY

Women and neoclassical economic analysis

The increase in women's employment since the Second World War has caused economists to take a closer look at women's labour market position. Neoclassical economic analysis has its strengths when dealing with topics involving marginal changes, but since women's employ-

ment raises questions about large-scale social and economic change the neoclassical treatment does not give due regard to the facts of women's labour market position. Relatively little consideration has been given to the big issue of why women have joined the labour force in such large numbers over time, or why they have chosen to work part time. Orthodox economic models are particularly weak when it comes to explaining economic change on this scale.

The developments which have been centrally concerned with women's employment are the new home economics, human capital theories and the economics of sex discrimination. Some of these developments can be welcomed insofar as they represent a serious effort to analyse women's work, but they can also be criticised for their lack of innovation. The level of skill and the nature of women's occupation have been offered as part of the explanation of the sexual division of labour and of women's lower earnings – when they too need to be explained.

Rather than the practice of abstract theorising, the author sees empirical work as primary. Empirical studies of women's employment should be the basis for proposing theories which have some grounding in reality. This approach to theorising is slow and difficult but the rich understanding gained repays the effort.

There is a long way to go in analysing the whole structure of women's and men's employment before we will have a thorough dynamic understanding of labour markets. It is likely that many concepts will need to be re-evaluated along the way, and women's part-time work and parttime wage rates have hardly begun to be considered yet, even though the growth in women's part-time work is probably the single most dramatic employment change of the post-war era.

Shirley Dex
Department of Economics
and Management Science
University of Keele
Staffordshire
ST55 Great Britain